Lupa- ja valvontavirasto

YKN lukutaitotyöryhmän tilanne ja taustaa

Anu Ojaranta, kirjastotoimen ylitarkastaja, LVV

YKN kokous, Seinäjoki 4.11.

Mandaatti

- *Luoda yhteistä ymmärrystä kirjastojen lukutaitotyöstä.*
- *Määritellä OPH:n julkaiseman Lukutaitotyön sanasto pohjalta se, mitä lukutaitotyön käsitteellä tarkoitetaan kirjastokontekstissa ja millainen on kirjastojen lukutaitotyön sanasto.*
- Osa lukutaitotyön sanastosta menee suhteellisen helposti myös kirjastojen käyttöön.
- Kaikkein tärkeintä on nyt ajatella asiaa kokonaisuutena, kaikkien kirjastojen näkökulmasta.

Lupa- ja valvontavirasto

Muutamia asioita, jotka asiaan vaikuttavat

- Lukutaito on kriisissä ja paljon toimenpiteitä on jo tehty asian parantamiseksi.
- Strategian lanseerauksen jälkeen on rahoitettu kahdelta taholta 188 hanketta yhteensä 8,3 miljoonalla. Strategioita n. 49 kunnassa.
- Ymmärrys siitä, että kirjastot eivät koskaan tule tavoittamaan sitä suurta massaa, jolla on haasteita monipuolisen lukutaitojen kanssa.
- Kirjastot ovat kunnallisia peruspalveluja ja jokainen kunta määrittää itse tarpeellisen laajuuden kirjastopalvelujen järjestämiselle, mieluiten toimintaympäristön tarveanalyysin pohjalta.

Huomioita suosituksen vaativuuden keskusteluun

- Kirjaston käyttö perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen. Suosituksia yhteistyöhön on moneen suuntaan mm. opetussuunnitelman perusteissa, mutta suurin osa käyttäjistä käyttää kirjastoa oma tarpeensa mukaan, vapaaehtoisesti.
- Ytimessä on ”kirjasto ohjaa ja tarjoaa” erilaisia palveluja, joilla asiakas voi lukutaitoaan parantaa, niin tahtoessaan.
- Tätä sanastoa ei voida rakentaa sen varaan, mitä tarpeita yksittäisellä heikosti lukevalla asiakkaalla on ja miten kirjasto voisi parantaa juuri hänen taitojaan.
- Mikäli kunnalla on resurssia, kunta voi niin tehdä, mutta vaativampaa ja resurssivaativaa (osaaminen tai muu resurssi) palvelua ei voida lain puitteissa edellyttää. Kunnan toiminta perustuu toimintaympäristön analyysiin ja sen ymmärtämiseen, mitä palveluja kunnassa tarvitaan.

Kirjastolaki ja hallituksen esitys

- Lakiin kirjatut lukemiseen liittyvät asiakohdat on ymmärretty eri tavoin - mutta haluan korostaa, kukaan ei ole ymmärtänyt niitä myöskään väärin. Koska sen tarkempaa lain selitystä ei ole olemassa.
- Lakia valmisteleva ryhmä ilmeisesti näki demokratian kriisin nousun, mutta lukemisen kriisistä ei silloin ollut niin selviä merkkejä. Koen lukutaidon merkinnät olleen silloin itsestään selvä asia ilman, että sitä piti hallituksen esityksessä kirjoittaa auki.

2 § Lain tavoite, edistää

- lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa

6 § Yleisen kirjaston tehtävät

- edistää lukemista ja kirjallisuutta
- tarjota … ohjausta ja tukea … monipuoliseen lukutaitoon

Hallituksen esitys ei anna tähän yhtään lisäselvyyttä.

HE

§2 tavoitteet

Ei mitään selitystä kohtaan edistää lukemisesta.

§6 kirjaston tehtävät

”… edistää lukemista ja kirjallisuutta. Kohdan tavoitteena on edistää kaikkien väestöryhmien lukemista ja kehittää siihen liittyviä palveluja ja toimintamuotoja, kuten lukupiirejä ja kursseja verkossa. Yleinen kirjasto voisi esimerkiksi järjestää päiväkotien, koulujen, oppilaitosten ja kansalaisjärjestöjen kanssa työpajoja, kirjavinkkausta ja kirjailijavierailuja.”

”Kohdan mukaan yleisen kirjaston tehtävänä olisi muun muassa tarjota kirjaston käyttäjille erilaisten aineistojen käytön ohjausta. Monipuolisen lukutaidon tukemista kirjasto toteuttaisi ohjaamalla kirjaston käyttäjiä erilaisten mediasisältöjen vastaanottamisessa ja tuottamisessa sekä tieto- ja viestintäteknologian käytössä.”

Peruspalvelujen arviointi lukutaitotyöstä

- Termit oli arvioinnissa ymmärretty eri tavoin.
- Termejä ei ole uskoakseni nähty tarpeen aikoinaan selittää (tätä näkemystä tukee myös HE). Mutta arviointeja tehdään juuri sen takia, että nämä asiakohdat tulisivat valoon.
- PePa kuulutti keskustelua termeistä ja sitä useat toimijat nyt ovat tehneet omilla julkaisuillaan. (Mn. Kirjastoseuran suositus ja Lukutaitopuntari)
- Toiminta asiakkaan suuntaan, ei pelkän resurssien käytön tuloksellisuutta kirjastojen suunnasta (parannetaan lukutaitoa järjestämällä vuodessa viisi vinkkausta)
    - Tämä indikoi suunnitelmien ja tavoitteiden määrittelyn puutteesta.
    - Onko tässä esimerkissä on ajateltu, että vinkkauksella halutaan saavuttaa?
    - Mihin pyritään, määrällisiä ja laadullisia mittareita?
- Vanhat peruspalvelujen arvioinnit löytyvät nykyään Doriasta.

Lukutaidon portaat – kirjasto mukana askelmilla

Lukivalmiudet

- *Varhaiskasvatus + kotoutus*
- *Kirjasto tuki- ja sopimuskumppanina*

Tekninen lukutaito

- *Varhaiskasvatus, opetus + kotoutus*
- *Kirjasto tuki- ja sopimuskumppanina*

Ymmärtävä ja erittelevä lukutaito

- *Varhaiskasvatus, opetus + kotoutus*
- *Kirjasto tuki- ja sopimuskumppanina*
- Kirjaston palvelut kaikille kuntalaisille
- Analysoiva lukutaito (medialukutaito, kielikahvilat, uutistenlukupajat, lukupiirit, shared reading, jne.)
- **Sivistys, demokratia, tiedon saatavuus, aktiivinen kansalaisuus**

Tulkitseva ja arvioiva lukutaito

- *Varhaiskasvatus, opetus + kotoutus*
- *Kirjasto tuki- ja sopimuskumppanina*
- Kirjaston palvelut kaikille kuntalaisille
- HUOM! **Monipuoliset lukutaidot**
- Mediakasvatus, informaatiolukutaito, tekoäly, dis- ja misinformaatio, algoritmit, faktantarkistus
- **Sivistys, demokratia, tiedon saatavuus, aktiivinen kansalaisuus**

Lukutaitostrategiasta

- LUKUTAITOTYÖLLÄ JA SEN RAKENTEILLA tarkoitetaan kaikkia lukutaitoa edistäviä toimia, joita eri organisaatiot ja lukutaitotyön ammattilaiset tekevät.
- ”Varmistetaan, että ammattitaitoisesti tuotetut kirjastopalvelut ovat kaikkien kuntalaisten saavutettavissa.”
- ”Hyödynnetään lukutaitotyön menetelmiin liittyvää tutkimusta ja tuloksia. Liitetään ne osaksi koulujen, oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen lukutaitotyön kehittämistä ja arviointia.”
- ”Vahvistetaan ja hyödynnetään kirjastohenkilöstön osaamista ja asiantuntijuutta lukutaitotyössä ja eri kohderyhmien tarpeiden ymmärtämisessä.”
    - Menetelmäosaaminen. *Otetaanko tarjotut menetelmät haltuun?*
- ”Valmistellaan lukutaitotyön vaikuttavuuden arvioimiseksi kansalliset mittarit, joiden avulla saadaan muun muassa tietoa lukutaitotyön laajuudesta, tarpeesta ja toteutumisesta kunta- ja aluetasolla. Kartoitetaan ja kehitetään lukutaidon arviointimittareita.”
    - Tähän pitää dataa kerätä jatkossakin eri lähteistä. Niilo Mäki instituutti ja valtionavustukset.

Keskustelu pedagogiikasta kirjastossa ja pedagogisesta lukutaitotyöstä

- Liboppi-kurssilla pedagogiikka nähdään mahdollisuutena vaikuttaa oppimistilanteeseen.
- Oppimistilanne – väitän, että monessa kirjastossa useat toiminnot ajatellaan jollakin tavalla oppimistilaisuuksina tai mahdollisuuksina asiakkaille kehittää omaa oppimistaan.
- Mitä on pedagoginen lähestymistapa? Jotain, missä on joku oppimiskohde tai tarkoitus?
- Ovatko kaikki tilaisuudet jollain tavalla pedagogisia? Mikä ei ole pedagogista?
- Kyse on siitä, että lainsäädännön nojalla kirjastoilta ei voi vaatia pedagogisia taitojen hankkimista ja puhtaasti pedagogista toimintaa (pedagogisen koulutuksen hankkimisen suhteen), *mutta se on tietenkin sallittua*. Jälleen, kunta määrittelee tarpeen.

Keskustelut tekoälyn kanssa kirjastopedagogikasta

- **Kirjastopedagogiikka ei ole opetusta koulun merkityksessä**
- Kirjastopedagogiikka ei näyttäydy ensisijaisesti opettamisena vaan **oppimisen mahdollistamisena**.
- **Kirjastopedagogiikka on sivistyspedagogiikkaa:**
  - Sivistys, omaehtoinen oppiminen, osallisuus, lukeminen, tiedon saavutettavuus, kulttuurinen osallisuus.
- Kolme ulottuvuutta: Lukemisen pedagogiikka, tiedon pedagogiikka, osallisuuden pedagogiikka
- ”Keskustelujemme perusteella kirjastopedagogiikan suurin haaste ei ehkä ole toiminnan puute vaan sen näkyväksi tekeminen. Kirjastot näyttävät tekevän pedagogista työtä paljon enemmän kuin ne itse usein tunnistavat.”

Jaottelu? (Copilot)

- **Yleinen lukutaitotyö** on osa kirjaston jokapäiväistä toimintaa. Sitä ovat esimerkiksi monipuoliset kokoelmat, selkeä aineistojen esillepano, kirjavinkkaus, tapahtumat ja asiakaspalvelussa annettava ohjaus.
- **Kohdennetussa lukutaitotyössä** huomioidaan sellaisten ryhmien tarpeet, joiden lukutaito on heikko, vaarassa heikentyä tai joiden mahdollisuudet käyttää kirjastopalveluja ovat muita rajallisemmat. Tällöin voidaan tarjota sopivan tasoisia, selkokielisiä, saavutettavia tai eri kielillä tuotettuja aineistoja, henkilökohtaista ohjausta ja toimintaa yhteistyössä ryhmän jo tavoittavien tahojen kanssa.

Kirjastonlukutaitotyön yhteistyötoimijana

- Kirjaston rooli on kaikkien kanssa yhteistyökumppani ja tukipalvelu.
- Varhaiskasvatus, kouluyhteistyö, toinen aste
- Yhdistykset, maahan muuttaneet
- Yhteistyö kotoutumisen toimijoiden kanssa (laki velvoittaa lukutaidon edistämiseen, toimivan peruskielitaidon saavuttaminen)
- Yhteistyö työllisyyspalvelujen kanssa
- Senioriyhdistykset
- *Lukutaitotyön toetutumisen ja vaikuttavuuden takia yhteissuunnittelu on oleellisen tärkeää, varsinkin tässä taloustilanteessa. Emme ole yksin ja olemme enemmän yhdessä.*

Enemmän kuin määritelmästä, on kyse seuraavasta

- Mikään määrittely ei paranna lukutaitotyön toteutumista tai vaikuttavuutta. Enemmänkin kyse on kokonaisvaltaisesti kehitettävästä asiasta.
- **Lukutaitotyön kunnassa tulee olla**
  - suunniteltua,
  - pitkäjänteistä ja
  - tavoitteellista,
  - yhteistyössä suunniteltua ja
  - yhteistyössä toteutettua strategista toimintaa,
  - jota (ja jonka vaikuttavuutta) arvioidaan sekä
  - mitataan (kunhan mittarit on valittu)
  - ja kehitetään yhteistyössä.

Missä ollaan nyt?

- Työn tulee jatkua niin, että meillä on riittävän yhteinen käsitys siitä, mitä kirjastojen lukutaitotyöllä tarkoitetaan, missä sen rajat kulkevat ja miltä pohjalta työryhmä voi jatkaa suositusten laatimiseen.
- Annoin asiantuntijoille tehtäväksi laatia oma kuvauksensa lukutaitotyöstä kirjastossa.
- Teille lähetetty teksti oli tekoälyn tuottama synteesi näistä teksteistä. Tekoäly näkee asioita, joille itse saattaa olla sokea, koska asia on niin lähellä.
- Haemme tälle synteesille validointia YKN kokouksessa. Tämän jälkeen lähdemme laatimaan sanastoa, joka pohjautuu tähän synteesiin ja mukailee soveltuvin osin myös OPHn sanastoa.
- Työ jatkuu.

Työpajaosuus

Tunnistammeko tämän yhteiseksi kuvaukseksemme?

- **Mikä yhteenvedossa on olennaista ja oikein, mitä pitää vielä tarkentaa ja puuttuuko jotakin merkittävää?**
- Kokoontukaa sopiviin vaikka n. 4 hengen ryhmiin, keskusteluaikaa on 15 minuuttia.
- Tehkää muistiinpanot seuraavista asioista:
  - asiat, joista vallitsee selvä yhteisymmärrys
  - asiat, joita työryhmän pitää vielä täsmentää
  - Herättääkö teksti jotain aitoja näkemyseroja, joihin YKN:n pitää mahdollisesti myöhemmin ottaa kantaa?
- Otetaan työpajan lopuksi purku, 15 min, jossa jokaisesta ryhmästä voi kommentoida vapaasti. Muistiinpanot kerätään työryhmän työskentelyn tueksi.

Lupa- ja
valvontavirasto